

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Per Prené

Registrering av testamente

En undersökning av behovet av ett svenskt
testamentsregister och hur ett sådant bör
utformas

Examensarbete
30 högskolepoäng

Handledare: Eva Ryrstedt

Ämnesområde: Familjerätt

Termin: HT10

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	2
FÖRORD	3
FÖRKORTNINGAR	4
1 INLEDNING	5
1.1 Syfte	5
1.2 Frågeställningar	5
1.3 Metod	6
1.4 Avgränsningar	6
1.5 Material	7
2 BAKGRUND	8
2.1 Testamentets historia	8
2.2 Registrering av testamenten genom tiderna	9
2.3 Bevakning av testamente – historisk genomgång av svenska förhållanden	10
3 GÄLLANDE RÄTT	11
3.1 Upprättande av testamente	11
3.2 Delgivning av testamente	11
3.3 Registrering av bouppteckning	12
3.4 Register för äktenskapsförord	14
3.5 Diskussion om testamentsregister	15
3.6 Rättsfall	18
3.7 Privat testamentsregistrering	18
4 INTERNATIONELL UTBLICK	20
4.1 Danmark	20

4.2	Norge	21
4.3	Europeisk harmonisering	25
5	JÄMFÖRELSE	27
6	ANALYS	30
6.1	Varför saknar Sverige ett testamentsregister?	30
6.2	Bör Sverige införa ett testamentsregister?	31
6.3	Hur bör ett svenskt testamentsregister utformas?	31
6.3.1	Testamentsregistrering med eller utan materiell granskning	31
6.3.2	Frivillig eller obligatorisk registrering	32
6.3.3	Kontroll och underrättelse	33
6.3.4	Deponering, förvaring och registrering	33
6.3.5	Vem bör administrera testamentsregistret?	33
6.3.6	Mitt förslag till Svenskt testamentsregister	34
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	35
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	38

Summary

The aim of this thesis is to discuss if registration of wills in Sweden would be possible. The descriptive part focuses mainly on why Sweden does not have a national register of wills and the arguments put forward for and against such a register. To further highlight the issue the register of wills in Denmark and Norway will be dealt with. Both of these countries have different forms of testamentary registration. The situation in these countries is then compared to the conditions found in Sweden.

The analysis part of the thesis focuses primarily on how a register of wills in Sweden could be designed. This means, firstly, an explanation of the various alternatives available and, secondly, a discussion of the various solutions regarding the pros and cons. And finally, a presentation of a proposal for the design of a Swedish register of wills.

In Sweden, the issue of introducing a register of wills has not been discussed until the last ten years. Because of that, the amount of studies that address the issue are limited. For Swedish conditions it is primarily a promemoria from the Swedish tax agency, which in part deals with register of wills. In Norway, however, the issue is addressed in more detail and because the situation is quite similar to the Swedish one, lessons can be learned from the Norwegian legislative history.

The different alternatives when discussing a Swedish register of wills could be summoned up in five categories. If a review of the will should be done when it is registered. If the registration of wills should be mandatory. How to control whether the testator is still alive or not and how to contact the estate when the testator have died. If it should be possible to both register and store a will or only possible to register it. And finally which organisation should be responsible for the register of wills.

Sammanfattning

Syftet med detta arbete är att undersöka diskussionen kring testamentsregister i Sverige. Den deskriptiva delen av arbetet inriktar sig främst på varför Sverige saknar ett nationellt testamentsregister och vilka argument som har framförts för och emot ett sådant. För att ytterligare belysa frågan behandlas rättsläget för testamentsregister i Danmark och Norge som båda har någon form av testamentsregistrering. Situationen i dessa länder jämförs sedan med de förhållanden som råder i Sverige.

Analysdelen av arbetet inriktar sig framför allt på hur ett testamentsregister i Sverige skulle kunna utformas. Detta innebär för det första en redogörelse för de olika alternativa lösningar som finns och för det andra en övervägning mellan de olika lösningarnas för- och nackdelar. Avslutningsvis presenteras ett förslag till utformning av ett svenskt testamentsregister.

I Sverige har frågan om att införa ett testamentsregister inte förts fram på allvar förrän under de senaste tio åren så mängden utredningar som behandlar frågan är begränsade. För svenska förhållanden finns främst en promemoria från Skatteverket som delvis behandlar testamentsregister. I Norge har frågan dock behandlats mer ingående och då situationen där liknar den svenska kan lärdom dras av de norska förarbetena.

De frågor där olika alternativa lösningar diskuteras är fem till antalet. För det första om en materiell granskning av testamentet bör ske vid registreringen. För det andra om registreringen av testamente bör vara obligatorisk eller frivillig. För det tredje hur kontroll av om testator lever bör ske och hur underrättelse av dödsboet bör ske. För det fjärde huruvida man endast skall kunna registrera sitt testamente eller om man även skall kunna förvara det. För det femte vilken myndighet eller annan organisation som bör administrera ett svenskt testamentsregister.

Förord

Risken för rättsförluster på grund av att testamenten försvinner är inte obetydlig i dagens Sverige då vi saknar ett nationellt testamentsregister. Frågan har uppmärksammats mer på senare år men ännu verkar inget lagförslag på området vara nära förestående. Min förhoppning är att detta arbete kan ytterligare belysa frågan och kanske påskynda lagstiftningsarbetet.

Jag vill tacka min handledare Eva Ryrstedt för hjälp och stöd under arbetets gång och speciellt inledande tips om problematiken med avsaknad av testamentsregister i Sverige. Jag vill också tacka min familj och vänner som har varit ett stort stöd. Ett speciellt stort tack vill jag rikta till Pierre Johansen som korrekturläst och kommit med värdefulla kommentarer inte bara till detta arbete utan under hela min studietid. Slutligen vill jag även tacka Kalmar nation som har inneburit värdefulla pauser i studierna samt ofta bidragit med utskrifter.

Arbetet tillägnas min farfar Bengt Prené som har varit ett stort stöd under min tid i Lund.

Förkortningar

AL	Arveloven (Norge)
AGL	Arv- och gåvoskattelagen
CFT	Centralregisteret for Testamenter (Danmark)
NJA	Nytt Juridiskt Arkiv
NOU	Norges Offentliga utredningar (Norge)
NRK	Norska kronor
Ot. Prp.	Odaltingsproposition (Norge)
Prop.	Regeringens proposition till riksdagen
SOU	Statens Offentliga Utredningar
ÄB	Ärvdabalken
ÄktB	Äktenskapsbalken

1 Inledning

1.1 Syfte

Syftet med detta arbete är att undersöka registrering av testamente. Det har under en längre tid diskuterats huruvida man i Sverige bör införa en möjlighet för privatpersoner att registrera sitt testamente i ett nationellt register för att säkerställa att testamentet finns att tillgå när bodelning och arvskifte skall genomföras. Trots detta har diskussionen inte tagit fart på allvar förrän under de senaste tio åren. Ett register har förordats i ett antal utredningar under 2000-talet och frågan dyker ständigt upp i nya motioner i riksdagen. Detta till trots har frågan endast flyktigt berörts i de utredningar som har föregått det senaste århundradets ändringar i lagstiftningen på arvs- och testamentsrättens område.

Jag vill undersöka varför Sverige ännu inte har infört något testamentsregister och hur ett register kan utformas. Avslutningsvis vill jag med ledning av min undersökning presentera ett förslag på utformning av ett testamentsregister anpassat till svenska förhållanden.

1.2 Frågeställningar

Jag har för avsikt att undersöka vilka anledningar som framförs för att inte införa ett testamentsregister i Sverige. Jag har vidare för avsikt att undersöka hur man historiskt har försökt säkerställa att upprättade testamenten inte försvinner eller förblir oupptäckta efter att testator har avlidit och hur man har resonerat kring frågan i dagens svenska lagstiftning. För att belysa den kontext ett svenskt testamentsregister skulle komma att passas in i kommer jag också att översiktligt redogöra för bouppteckningsreglerna i Sverige samt äktenskapsregistret. Jag kommer även redogöra för privata alternativ för testamentsregistrering.

Jag har vidare för avsikt att göra en internationell utblick för att undersöka hur man har löst frågan i Norge och Danmark och framför allt försöka ta reda på hur ett centralt testamentsregister fungerar i dessa länder samt jämföra med svenska förhållanden.

Avslutningsvis tänker jag redogöra för några viktiga överväganden man måste göra vid införande av ett testamentsregister, diskutera för- och nackdelar med ett register och slutligen redogöra för hur ett sådant skulle fungera om det skulle införas i Sverige.

De frågeställningar som jag har för avsikt att besvara kan således sammanfattas som:

- Varför har man i Sverige ännu inte infört ett testamentsregister?

- Hur har man i Norge och Danmark utformat ett system för registrering av testamenten?
- Hur kan ett svenskt testamentsregister utformas på bästa sätt?

1.3 Metod

Jag tänker använda mig av en klassisk rättsdogmatisk metod för att försöka utröna gällande svensk rätt. Då Sverige saknar ett testamentsregister kommer jag undersöka i vad mån frågan har behandlats i förarbeten och andra situationer såsom riksdagsmotioner och utskottsberedningar. När det gäller äktenskapsregistret och bouppteckningar använder jag mig dock av lag och förarbeten. Jag redogör också helt kort för frågans mediala uppmärksamhet de senaste åren samt hur man idag använder privata alternativ till ett statligt testamentsregister.

Vid den internationella utblicken redogör jag kort för gällande rätt i Danmark och något mer ingående för den norska rätten. Vid jämförelsen använder jag mig av en komparativ metod med Sverige som utgångspunkt.

Avslutningsvis presenterar jag olika lösningar för uppbyggnad av ett testamentsregister och diskuterar respektive lösnings för- och nackdelar. Detta avsnitt slutar med mitt förslag till utformning av ett svenskt testamentsregister.

1.4 Avgränsningar

I den internationella utblicken har jag valt att begränsa mig till att undersöka förhållandena i Danmark och Norge. Anledningen till detta val är att de nordiska länderna har förhållanden som mycket påminner om de svenska både när det gäller samhällsförhållandena och den rättsliga traditionen. När man i de nordiska länderna utreder förändringar i lagstiftningen, speciellt på familjerättens område, jämför man gärna med de övriga nordiska länderna.

Det har inom familjerättens område under de senaste åren gjorts ett antal stora jämförande studier på uppdrag av Nordiska rådet, bl.a. Peter Lødrups *Arverett* och Anders Agells *Nordisk äktenskapsrätt* som i varje avsnitt diskuterar förslag till harmoniseringsåtgärder inom Norden. Vidare har både Norge och Danmark centrala testamentsregister men man har valt olika utformningar. Danmarks system utgår från att man upprättar testamentet inför en myndighetsrepresentant, liksom i många länder i kontinentala Europa, och har funnits i drygt 70 år. Norge har infört sitt register gradvis från 1954 och det bygger på en grund som är mycket mera lik den svenska. Detta gör dessa länder lämpliga att undersöka och jämföra med svenska förhållanden.

När det gäller gemensam europeisk lagstiftning på området har jag nöjt mig med en översiktlig genomgång av de delar man hänvisar till i svenska förarbeten.

Vidare har jag valt att inte närmare beröra gemensamma testamenten då reglerna för registrering av dessa bör kunna följa de regler som redan finns för upprättande och tillbakakallelse av gemensamma testamenten.

1.5 Material

För det historiska avsnittet använder jag mig främst av rättshistorisk litteratur. När det gäller gällande svensk rätt använder jag mig av förarbeten samt motioner och liknande riksdagsmaterial samt ett mindre antal artiklar. Det förarbete som jag har haft störst enskild nytta av är Skatteverkets promemoria om bouppteckningar och testamentsregister från 2008 som är den enda utredningen som har behandlat testamentsregister i någon större omfattning. Det är också den som man hänvisar till i ett flertal motioner och utskottsberedningar.

När det gäller den internationella utblicken använder jag mig i hög utsträckning av dansk och norsk litteratur. För Norges del har jag dessutom haft mycket stor användning av 2007 års skifteslagsutredning som behandlar så gott som samtliga frågeställningar av betydelse inom testamentsregistrering. Jag kompletterar även med artiklar och vissa andra förarbeten.

Jag avslutar den internationella utblicken med en översiktlig genomgång av EG-kommissionens förslag till lagstiftning på arvs- och testamentsrätts område.

2 Bakgrund

2.1 Testamentets historia

Testamentet sådant som vi känner det härstammar från den klassiska romerska rätten och regleras redan i de tolv tavlornas lag. Från början var familjegemenskapen grunden för hur en avliden persons förmögenhet fördelades men med tiden blev testamentet den primära grunden för fördelning och den legala arvsordningen subsidiär. Den romerska rätten togs sedermera upp och förvaltades av den katolska kyrkan, där framför allt testamentsinstitutet var en viktig väg för att få donationer till byggnation och underhåll av kyrkor och kloster.¹

I den germanska och nordiska rättstraditionen framstår testamentet som en främmande fågel. Ättesamhället var starkt och i mångas ögon var ättens eller släkten jord något man endast fått till låns av sina förfäder och sedermera skulle ge vidare till sina barn och deras ättlingar. Att skänka bort denna efter sin död sågs inte med blida ögon.² Som motpol till ättesamhället i denna fråga stod kyrkan som etablerade sig i Norden under 1000- och 1100-talet. Under 1200-talet infördes testamentet som institut i svensk rätt, då som det så kallade huvudlottsystemet, vilket innebar att om arvlåtaren hade två söner kunde han hålla Kristus som sin tredje osv.³ På sina håll kompletterades detta av ett arvejordsystem vilket innebar att man inte fick testamentera bort eller sälja jord som man själv ärvt. Under medeltiden var testamenten förhållandevis sällsynta och förbehållna samhällets allra förmögnaste.⁴

Efter reformationen upphörde testamenteringen till kyrkan nästan helt men ersätts under 1500- och 1600-talet av en växande privat testation. Detta berodde delvis på ett rörligare och mer komplext ekonomiskt samhälle och delvis på att stora personliga förmögenheter ackumulerades genom deltagande i krigsföretag och ett förbättrat jord- och bergsbruk. De medeltida testamentsreglerna hängde inte med och fick kompletteras i hög utsträckning av praxis från de nyinrättade hovrätterna som i sin tur ofta inspirerades av tysk-romersk rätt.⁵ Hovrätternas praxis spelade sedan stor roll i utformandet av 1686 års testamentsstadga.⁶

¹ Agell, Anders, *Testamentsrätt: en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, 3 uppl., Uppsala, 2003, s. 16; Dropsie, Moses A. *Roman law of Testaments, codicils and gifts in the case of death*, Philadelphia, 1892, s. 15 f.

² Dropsie, s. 1 f Agell s. 17.

³ Hafström, Gerhard, *Den svenska familjerättens historia*, tredje reviderade upplagan, Lund, 1966, s. 106.

⁴ Agell (2003), s. 17.

⁵ Hafström, s. 109; Holmbäck s. 10, 17 ff.

⁶ Agell (2003), s. 18.

I 1686 års testamentsstadga fastställs testamentet som rättsinstitution och uppställer regler för bl.a. testamentshabilitet, giltighet och klander. Alla bestämmelser är dessutom gemensamma för stad och land förutom de som behandlar testamentsfriheten. I staden var testamentsfriheten i princip fri, om man beaktade den lagstadgade laglotten, medan man i övriga landet fortfarande i normala fall inte fick förfoga över arvejord.⁷

I 1734 års lag flyttades testamentsstadgan in i ärvdabalkens kapitel 16 men det skedde inte helt utan förändringar. När det gällde formkraven godkände man både skriftliga och muntliga testamenten inför två vittnen samt holografiska testamenten. Frågan om vittnenas funktion klarades dock inte helt. De kan antingen vara solennitetsvittnen som, genom formkravets blotta existens, skall få testator att noga överväga sitt testamente innan det upprättas. Eller så kan de vara bevisvittnen som har till uppgift att intyga testamentets korrekthet efter att testator avlidit. 1734 års lag erkänner också fideikommiss som rättsligt institut, fideikommiss i fast egendom avskaffas dock redan 1810.⁸

År 1857 avskaffades systemet med arvejord och ersattes med det laglottssystem som fortfarande används i Sverige. Under resten av 1800-talet sker inga nämnvärda lagändringar på testamentsrättens område även om praxis fortsätter att utvecklas.⁹ De flesta av praxisförändringarna lagfästes sedan i och med 1930 års Testamentslag som överfördes till den nya ärvdabalken 1958 med endast redaktionella ändringar.¹⁰

2.2 Registrering av testamenten genom tiderna

I det antika Rom, där det rättsliga institutet testamente först utvecklades, var man angelägen om att ens testamente verkligen skulle följas efter att man avlidit, bl. a. eftersom man däri ofta redogjorde för hur ens begravning skulle gå till. Om korrekt procedur inte följdes trodde man att den döde kunde bli olycklig i dödsriket. Detta ledde till olika former av testamentsförvar.¹¹ Romarna lämnade gärna sina testamenten i tempel dedicerade till olika gudar och gudinnor. Allra populärast var det att deponera testamenten hos vestalerna. Dessa sex prästinnor hade vigt 30 år av sina liv åt gudinnan Vesta och avlagt kyskhetslöfte under denna tid, deras främsta uppgift var att hålla liv i den eviga elden. De både bodde och utförde sina uppgifter på Forum Romanum och var försörjda av staten. Vestalerna hade mycket hög integritet i romarnas ögon och testamentena ansågs säkra i deras vård.¹²

⁷ Hafström s. 110 f.

⁸ Agell (2003), s. 18; Hafström s. 112.

⁹ Agell (2003), s. 19 .

¹⁰ Prop. 1958:144.

¹¹ Dropsie, s. 23.

¹² Dropsie, s. 23; Justinianus Digesta, bok 10 kap. 2.

Sedan kristendomens intåg har förvaring av testamenten ofta anförtratts kyrkliga institutioner. Dessa ansågs vara en institution med hög integritet som skulle finnas kvar även efter testators död och ansågs passande för ändamålet eftersom testamenten ofta innehöll gåvor till kyrkan, så kallade själagåvor.

I Sverige har registrering eller bestyrkning inför domstol eller myndighet förekommit på eget bevåg och i viss hovrättspraxis under 1600-talet. Sedan införandet av 1686 års testamentsstadga har det dock varit ett främmande inslag.¹³ Som exempel framför man i 1929 års testamentsutredning en motion från 1823 om att ett testamente inte skulle vara giltigt om det ”ej i testators livstid vore inför domstol av tvenne gode män edeligen bestyrkt” som avslogs av såväl Lagutskottet som Riksdagen.¹⁴

2.3 Bevakning av testamente – historisk genomgång av svenska förhållanden

I 1686 års testamentsstadga reglerades för första gången i lag hur man skall gå tillväga för att ge ett testamente laga kraft. Testamentet skulle då bevakas genom att förevisas inför domstol där samtliga arvingar var närvarande, eller åtminstone kallade. Arvingarna hade sedan ett år på sig att klandra testamentet vilket dock vanligtvis skedde i samband med bevakningen.¹⁵ Sedermera skedde i praxis en förändring som innebar att övriga arvingar inte behövde vara närvarande vid bevakningen. En testamentstagare ansågs bevaka testamente till förmån för samtliga testamentstagare och gentemot samtliga arvingar.

I Testamentslagen från 1930 stadgades att testamentstagaren var tvungen att inom sex månader från att han fått kännedom om testamentet bevaka detta genom att uppvisa det inför domstol. Om så inte skedde förlorade testamentstagaren sin rätt gentemot en arvinge som inte uttryckligen godkänt testamentet. Detta system avskaffades i och med Lag (1989:308) om ändring i ärvdabalken till förmån för det nuvarande systemet där testamentstagare inte behöver göra någonting för att testamentet skall bli giltigt. Däremot måste arvingar som vill ogiltigförklara eller jämka ett testamente handla inom sex månader från att de fick kännedom om testamentet för att inte förlora sin rätt.

¹³ Holmbäck, Åke, *Om 1686 års testamentsstadga*, Stockholm, 1916, s. 83.

¹⁴ SOU 1929:22 s. 141.

¹⁵ Holmbäck, s. 83 f.

3 Gällande rätt

3.1 Upprättande av testamente

I svensk rätt krävs för att upprätta ett testamente enligt ÄB 9:1 att man fyllt 18 år, är eller har varit gift, eller har fyllt 16 år och vill förordna om egendom man själv får råda över. Värt att nämna är att om ens rättshandlingsförmåga är inskränkt på grund av förvaltarenskap eller om man inte är vid sina sinnens fulla bruk, påverkar detta inte rätten att upprätta ett testamente. Däremot kan testamentet ibland bli verkningslöst på grund av att det upprättats under inverkan av en psykisk störning enligt ÄB 13:2.¹⁶

När testamentet upprättas finns ett antal formkrav som normalt sett måste uppfyllas för att testamentet skall anses vara giltigt. För det första skall testamentet vara skriftligt. För det andra skall det bevittnas och undertecknas av två, samtidigt närvarande, vittnen som skall vara införstådda med att handlingen är ett testamente. Vittnena behöver dock inte känna till testamentets innehåll. Vittnena är numera solennitetsvittnen vilket innebär att deras medverkan är nödvändig för testamentets giltighet.¹⁷ För att testamentet skall vara giltigt krävs dessutom att vittnena uppfyller vissa grundläggande krav som stadgas i ÄB 10:4. Vittnena skall vara minst 15 år fyllda, ha insikt i bevittningens betydelse samt ej vara jävig enligt de jävsregler som uppräknas i paragrafen vilket framför allt handlar om att man inte skall ha ett släktskapsförhållande till testator.¹⁸ Förutom huvudformen känner den svenska rätten två former av nödtestamenten, egenhändigt skrivet och undertecknat, så kallat holografiskt, testamente samt muntligt testamente inför två vittnen, båda dessa former stadgas i ÄB 10:3. För båda formerna av nödfallstestamenten gäller att nödfall måste ha förelegat när de upprättades för att de skall vara giltiga. Ett nödtestamente blir också ogiltigt om testator efter att nödsituationen upphört under tre månader haft möjlighet att upprätta ett ordinärt testamente men inte gjort så, detta enligt ÄB 10:3 st.2.¹⁹

3.2 Delgivning av testamente

När en person avlider och det visar sig att denne har skrivit ett testamente skall testamentet delges samtliga efterlämnade arvingar genom överlämnande av bestyrkt avskrift av testamentshandlingens enligt ÄB 14:4. För muntliga testamenten gäller att en skriftlig uppgift om innehållet i testamentet skall delges arvingarna, ett protokoll över förhör med

¹⁶ Agell (2003), s.21 f.

¹⁷ Agell (2003), s. 37.

¹⁸ Agell (2003), s. 41 f.

¹⁹ Agell (2003), s. 43 ff.

testamentsvittnena är det bästa alternativet.²⁰ Ansvaret för att delgivning sker ligger på testamentstagarna, men om dessa är flera räcker det med att en av dem delger arvingarna enligt ÄB 14:4 st. 3. Undantaget från delgivningstvånget är om någon av arvingarna har godkänt testamentet, i sådana fall behöver delgivning ej ske till denne arvinge.²¹

Efter att en arvinge blivit delgiven testamentet har denne sex månader på sig att klandra det om han anser att det är ogiltigt enligt någon av de ogiltighetsgrunder som uppställs i ÄB 13 kap. Detta måste varje arvinge göra för egen del för att testamentet ej skall vara gällande gentemot honom. För bröstarvingar som vill jämka ett testamente för att utfå sin laglott gäller samma regler.²²

Vid avskaffandet av testamentsbevakningsinstitutet 1989, framhöll man i både propositionen och familjelagsakkunnigas betänkande, som föregick den, att bevakningsinstitutet hade lett till rättsförluster. Tydligast märktes problemet när det var fråga om internationella förhållanden där testamentstagaren kommer från eller bor i utlandet och var ovetande om det svenska systemet för testamentsbevakning. Problemen inskränkte sig dock inte endast till dessa fall utan förekom även i interna förhållanden. Det förekom fall där testamentstagen varit okunnig om reglerna men det var kanske snarare fråga om fall där testamentstagen varit aktiv men inte bevakat på rätt sätt eller i rätt forum. I propositionen nämner man särskilt rättsfallet NJA 1961 s. 183 där man hållit testamentsvittnesförhör inför domstol efter testators död. Uppvisandet av testamentet hade där inte ansetts vara i bevakningssyfte och bevakning ansågs inte ha skett.²³

En annan aspekt som framhävs i propositionen är bevakningsinstitutets originalitet i ett internationellt sammanhang. En direkt motsvarighet fanns vid den tiden endast i Finland, något som ansågs bero på ländernas gemensamma rättshistoria. Detta gäller speciellt på testamentsrättens område som endast genomgått mindre förändringar genom åren. Att bevakning av detta slag är ovanligt i andra länder var en framträdande anledning till att utländska testamentstagare ofta inte uppmärksammade att bevakning krävdes för att utfå sin testamentsdel i Sverige.²⁴

3.3 Registrering av bouppteckning

Efter ett dödsfall skall en bouppteckning normalt sett förrättas inom tre månader från dödsfallet, enligt ÄB 20:1. Dödsbodelägarna kan också ansöka hos Skatteverket om att få tiden förlängd på grund av boets storlek, komplicerade natur eller annan speciell anledning. Bouppteckning är en gammal företeelse i svensk rätt, vars främsta syfte är att ligga till grund för bodelning och arvskifte. Fram till arvsskattens avskaffande låg den också till

²⁰ Agell. (2003), s. 61; Walin s.360.

²¹ ÄB 14:4 st. 1.

²² ÄB 14:5.

²³ Prop. 1988/89: 88 s. 11.

²⁴ Prop. 1988/89: 88 s. 10.

grund för beräkningen av sådan skatt. Förutom detta tjänar den som legitimationshandling när företrädare för dödsboet företar rättshandlingar för boets räkning, exempelvis bankärenden. Den tjänar också räknas som fångeshandling när dödsboet eller en ensam dödsbodelägare söker lagfart på förvärvad egendom.²⁵

Från huvudregeln om boupptecknings upprättande i ÄB 20:1 finns ett undantag. Om boet inte innehåller mer tillgångar än att det täcker begravnings- och andra dödsfallrelaterade kostnader och inte heller omfattar fast egendom eller tomträtter kan en bouppteckning ersättas av en dödsboanmälan som insänds till Skatteverket av Socialnämnden.

Bouppteckningshandlingen skall innehålla ett flertal uppgifter om den avlidne, dennes skulder och tillgångar samt uppgifter om eventuell make och arvingar. En uppräkningslista av dessa uppgifter finner man i ÄB 20 kap. 3 – 5 §§. Värt att nämna är att enligt ÄB 20:5 st. 1 skall testamente och/eller äktenskapsförord, om sådant finns, infogas i bouppteckningen eller fogas till denna som bilaga.

Efter att bouppteckningen upprättats skall den inom en månad inlämnas till Skatteverket för registrering, enligt ÄB 20:8 Om bouppteckningen är bristfällig får den inte registreras utan då får Skatteverket vid vite förelägga om en tid då bristen skall vara åtgärdad, enligt ÄB 20:9.²⁶ Om en ny skuld eller tillgång eller någon annan felaktighet hos bouppteckningen blir känd skall en tilläggsbouppteckning förrättas inom en månad, denna skall göras på samma sätt som den ursprungliga bouppteckningen men endast innehålla tillägg eller rättelse.²⁷

Regler om bouppteckning har funnits länge i svensk rätt men den första moderna regleringen kom i och med införandet av Lag (1933:314) om boutredning och arvskifte. Dessa regler överflyttades 1958, i samband med införandet av nya Ärvdabalken, till ÄB 20 kap utan några nämnvärda förändringar. Kapitalskattberedningen rekommenderade 1971 i sin utredning att registreringen av bouppteckningar, som ditintills skötts av tingsrätterna, skulle överföras till länsstyrelserna vilket dock inte skedde.²⁸

Under slutet av 1900-talet kom ett flertal utredningar som föreslog att handläggningen av bouppteckningar och arvsskatt skulle flyttas över till andra myndigheter. Dels SOU 1987:62, som visserligen inte föreslog någon organisatorisk förändring men ändå radade upp flera fördelar med en överflyttning.²⁹ Dels SOU 1991:106 som föreslår att ansvaret skulle flyttas över till Skattemyndigheten bl.a. för att man ville renodla domstolarnas verksamhet och öka kompetensen vid handläggningen.³⁰

²⁵ SOU 1996:160 s. 77f.

²⁶ SOU 1996:160 s. 103.

²⁷ ÄB 20:10 st. 1.

²⁸ SOU 1971:46 s. 70, s. 146 ff; Prop. 1974:98 s. 34.

²⁹ SOU 1987:62.

³⁰ SOU 1991:106 s. 164 ff.

Den utredning som Regeringen slutligen tog fasta på var Ärvdabalksutredningens delbetänkande från 1996 där man ansåg att Skattemyndigheterna skulle överta hanteringen av bouppteckningar och dödsboanmälan.³¹ Dessutom tänker man sig att myndigheten i framtiden automatiskt skulle kunna skicka ut bouppteckningsunderlag med färdigtryckta uppgifter om den avlidne samt dennes tillgångar och skulder vid dödsdagen.³²

Överföringen av bouppteckningsregistreringen till Skattemyndigheterna genomfördes slutligen 2001, i huvudsak enligt 1996 års delbetänkande.³³ Den 17 december 2004 avskaffades arvs- och gåvoskatten vilket minskade arbetsbördan i samband med bouppteckning för skatteverkets del. Förutom detta innebar avskaffandet ett smärre bortfall av regler. Så länge AGL fanns samverkade dess regler med 20 kap. ÄB när det gäller beräkning av tillgångar och skulder men i 20 kap. ÄB saknas information om hur sådana beräkningar skall göras, i praktiken användes dock AGL:s regler.³⁴ Lagrådet frågade sig i samband med arvskattens avskaffande om det över huvud taget fortfarande är nödvändigt att upprätta bouppteckning, kanske framför allt med värderingar av den dödes tillgångar.³⁵

3.4 Register för äktenskapsförord

När det gäller äktenskapsförord har det sedan länge varit, inte bara möjligt utan obligatoriskt, att registrera dokumentet i ett nationellt register, det så kallade äktenskapsregistret vilket regleras i ÄktB 7:3 st. 3 och ÄktB 16 kap. I äktenskapsregistret registreras, förutom äktenskapsförord, samtliga äktenskap, om ett äktenskap har förklarats ogiltigt, eller om äktenskapsskillnad är för handen, samt om betänketid inför äktenskapsskillnad löper. Vidare antecknas om bodelning inom äktenskapet har skett och i vissa fall, som anges i ÄktB 8:1, skall en gåva mellan makar registreras för att vara giltig gentemot gåvogivarens borgenärer.³⁶

Ett äktenskapsförord måste vara skriftligt och undertecknat av båda makarna enligt ÄktB 7:3 st. 2 och skall lämnas för registrering till en tingsrätt enligt 3 st. i samma paragraf. Tingsrätten skall sedan sända det till det nationella äktenskapsregistret som förs av Statistiska centralbyrån vilket regleras i kap. ÄktB 16 kap. 1-3 §§.³⁷ Tingsrätten skall kontrollera att förordet inte innehåller förordnanden som ligger utanför gränsen mellan giftorätts gods och enskild egendom och vägra registrering om så är fallet. Registrering kan dock inte vägras om förordet är oklart eller svårtolkat, inte ens om det är

³¹ SOU 1996:160, s.17.

³² SOU 1996:160, s. 86.

³³ Prop. 2000/01:21 s. 43 ff.

³⁴ Prop. 2004/05:25 s.46.

³⁵ Prop. 2004/05:25 s. 46.

³⁶ Prop. 1986/87:1, s. 217 f.

³⁷ Agell, *Äktenskap Samboende partnerskap*, 3 uppl., Uppsala, 2004, s. 123 f.

mycket troligt att det inte kommer kunna användas vid en eventuell skilsmässa.³⁸

Ett centralt äktenskapsregister har funnit i Sverige sedan Giftermålsbalkens införande 1920 för registrering av äktenskap, äktenskapsförord, samt gåvor mellan makar. Anledningen till detta var att man ville ge borgenärer en möjlighet att undersöka gäldenärens ekonomiska situation och även uppmärksamma eventuell överflyttning av egendom mellan makarna sedan ett skuldförhållande uppstått.³⁹

Från början skulle äktenskapsförord lämnas in för registrering vid den domstol som var mannens personliga forum och inlämnande vid fel domstol ledde till att förordet blev ogiltigt vilket HD konstaterade i NJA 1954 s.325. När man införde Äktenskapsbalken 1988 ändrade man denna reglering så att ett äktenskapsförord numera kan lämnas in vid vilken tingsrätt som helst för att undvika rättsförluster likt den i 1954 års rättsfall.⁴⁰ I samband med att ÄktB infördes förenklade man även formkraven för upprättande av äktenskapsförord. Tidigare behövdes, förutom skriftligheten och registreringen hos domstol, även två vittnen vid upprättandet. Detta ansågs dock onödigt, dels eftersom bevitningen kunde komma till ganska lättvindigt då även släktingar kunde vara vittnen och dels eftersom brister i bevitningen kunde leda till att äktenskapsförordet underkändes på grund av formfel med rättsförluster som följd.⁴¹

3.5 Diskussion om testamentsregister

Som tidigare konstaterats finns i Sverige inget testamentsregister, detta betyder dock inte att frågan inte har diskuterats i förarbeten till lagändringar genom åren.

Utredningen som föregick 1930 års Testamentslag gjorde ett gediget arbete med att undersöka testamentsrättens utformning internationellt och kunde konstatera att man skilde mellan offentligt testamente och det egenhändigt skrivna och undertecknade testamentet. Utredningen avstyrkte ett införande av offentligt testamente i Sverige till och med som ett alternativ till den etablerade formen.⁴² Anledningarna som framfördes var främst att det offentliga testamentet var i princip okänt i Sverige och att de organisatoriska förutsättningarna saknades. De säkerhetsmässiga fördelar som kunde vinnas fanns redan för den omtänksamme testatorn menade man exempelvis genom att deponera testamentet hos lämplig person, institution eller myndighet.⁴³

³⁸ Agell (2004), s. 126.

³⁹ Prop. 1920:15 s. 144, 150.

⁴⁰ Prop. 1986/87:1, s. 218.

⁴¹ Prop. 1986/87:1, s. 54, 129.

⁴² SOU 1929:22, s. 148 f.

⁴³ SOU 1929:22, s. 152 f.

Vid inrättandet av Ärvdabalken 1958 inordnades testamentsrätten i den nya balken utan att några större förändringar gjordes.⁴⁴

Under 2000-talet har frågan om ett nationellt testamentsregister inte behandlats i någon offentlig utredning men ett flertal motioner från företrädare för olika partier har lagts fram där man uppmanar regeringen att lägga fram en proposition om införande av testamentsregister. Mest anmärkningsvärda är kanske de fyra motioner, alla positiva till införande av ett testamentsregister, från riksdagsledamöter tillhörande *m*, *kd*, *s* och *v* som behandlades i Lagutskottets betänkande 2005/06:LU10.⁴⁵ Utskottet ställde sig i allt väsentligt positivt till ett testamentsregister men konstaterar att

”Utskottet har från Regeringskansliet erfarit att direktiv till en utredning som skall ta närmare ställning till frågan om registrering av testamenten övervägs. Ambitionen är att utredningen skall påbörja sitt arbete under våren 2006. Utskottet utgår från att regeringen kommer att uppfylla det som motionärerna önskar inom en snar framtid. I avvaktan på resultatet av det pågående arbetet finner utskottet inte anledning att nu ta något initiativ i frågan.”⁴⁶

Till en motion följande år ges samma svar, denna gång i Civilutskottet, där man hänvisar till ovanstående stycke ur Lagutskottets betänkande.⁴⁷ Frågan lyfts ännu en gång i två motioner 2009 med hänvisande till Skatteverkets promemoria angående bl.a. testamentsregister från 2008 som kommer behandlas nedan.⁴⁸ Civilutskottet konstaterar dels att beredning av promemorian pågår inom Regeringskansliet och dels att EG-kommissionen i oktober 2009 lagt fram ett förslag till en förordning om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar och officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg där man bland annat konstaterar att frågan om testamentsregister kommer att bli föremål för ett senare förslag från Kommissionen. Utskottet avslår dock motionen endast med hänvisande till beredningen av Skatteverkets promemoria.⁴⁹ Den senaste motionen på området är inlämnad den 19 oktober 2010 och kommer att behandlas i Civilutskottet under 2011.⁵⁰

Den främsta utredningen om testamentsregister de senaste åren, till vilken många av motionerna och utskottsbetänkandena hänvisar, är Skatteverkets promemoria från 1998, *Bouppteckningar och testamentsregister – Förslag till: Lag om ändring i Ärvdabalken, mm. Förordning om testamentsregister*. Skatteverket föreslår att ett frivilligt testamentsregister inrättas i Sverige bl.a. för att minska antalet tilläggsbouppteckningar. Man förordar en enkel

⁴⁴ Prop. 1958:144, s. 119 ff.

⁴⁵ Motion 2005/06:L221, Motion 2005/06:L245, Motion 2005/06:L256, Motion 2005/06:L388.

⁴⁶ Lagutskottets betänkande 2005/06:LU10.

⁴⁷ Motion 2006/07:C224, Civilutskottets betänkande 2006/07:CU21.

⁴⁸ Motion 2009/10:C258, Motion 2009/10:C372.

⁴⁹ Civilutskottets betänkande 2009/10:CU8.

⁵⁰ Motion 2010/11:C212.

form av register som innebär att en materiell granskning ej kommer ske vid inlämnandet och att något delgivningsansvar inte heller finns.⁵¹ Skatteverket hänvisar till en debattartikel skriven av Kammarkollegiets tidigare generaldirektör Anders Eriksson när de förklarar problematiken med att sakna ett testamentsregister.⁵²

Eriksson pekar på den inte obetydliga risken för rättsförluster som blir följden av att inte ha ett säkert testamentsförvar. En testator i dagens Sverige har mycket liten möjlighet att garantera att testamentet verkligen blir funnet och respekterat efter sitt frånfälle. Det kan bli funnet av någon som missgynnas och väljer att förstöra det, eller inte bli funnet alls. Att placera testamentet i ett bankfack, som ofta rekommenderas, är långt ifrån säkert eftersom det ofta är de legala arvingarna som öppnar facket och först finner testamentet. Att förvara testamentet hos sin advokat är en någorlunda säker förvaring men kräver att advokaten faktiskt uppmärksammar dödsfallet genom kontinuerlig bevakning vilket inte alltid sker exempelvis om advokatbyrå lagt ned verksamheten. Att berätta för testamentstagarna att testamentet finns och kanske även ge dem en kopia hjälper inte heller, om originalet är försvunnet får man normalt anta att det blivit återkallat.⁵³

Det finns i Sverige idag åtminstone ett oberoende företag, förutom advokatkontor och begravningsbyråer, som registrerar och förvarar testamenten. Med anledning av detta konstaterar Skatteverket att ett nationellt testamentsregister inte nödvändigtvis behöver handhas endast av en myndighet. En möjlighet att registrera sitt testamente hos en myndighet bör dock finnas och i promemorian föreslås antingen Skatteverket eller Kammarkollegiet⁵⁴

Skatteverket anser att den huvudsakliga uppgiften för registret skall vara att ge en möjlighet till testamentsregistrering för personer som vill säkerställa att testamentet kommer fram efter sin död. Det bör inte vara obligatoriskt att registrera testamentet utan de sedan gammalt erkända formerna för testamente skall vara fortsatt giltiga. Det skall heller inte vara fråga om någon avancerad materiell bedömning av testamentet men man bör kontrollera att testator har rätt att upprätta testamente, att testamentet avser förordnande om egendom och att testamentet är undertecknat och bevitnat innan det får registreras.⁵⁵ Skatteverkets förslag går ut på att registret skall ta emot originalhandlingar, kopiera dem och förvara dem men återsända originalet till testator så att denne, om han så vill, enkelt kan återkalla det.⁵⁶

⁵¹ Skatteverkets promemoria 2008-05-19, *Bouppteckningar och testamentsregister*, s. 89.

⁵² Skatteverkets promemoria 2008-05-19, s. 88 f.

⁵³ DN debatt 17 september 2005, "Många testamente försvinner spårlöst".

⁵⁴ Skatteverkets promemoria 2008-05-19, s. 89.

⁵⁵ Skatteverkets promemoria 2008-05-19, s. 90.

⁵⁶ Skatteverkets promemoria 2008-05-19, s. 89 f.

3.6 Rättsfall

Trots att de inte har någon nämnvärd betydelse för rättstillämpningen finns det anledning att nämna ett par rättsfall rörande testamentes hantering efter testators död som varit mycket uppmärksammade i media under de senaste tio åren och påverkat debatten om ett testamentsregister. Det första fallet handlade om en handläggare hos allmänna arvsfonden som med hjälp av ett antal medhjälpare förfalskade testamenten som påstods vara skrivna av personer vars förmögenhet annars skulle ha ärvts av allmänna arvsfonden. Sammanlagt lyckades de lura till sig 56 miljoner kr och brottet hade förmodligen inte blivit upptäckt om man nöjt sig med att endast förfalska ett testamente.⁵⁷ Fallet rönt stor medial uppmärksamhet och bidrog till etableringen av Testamentsbanken.⁵⁸

Ett annat uppmärksammat fall gäller en förmodad testamentsförfalskning. När testator avled efter en tids sjukhusvistelse fanns två testamenten, enligt det ena skulle en väninna ärva större delen av förmögenheten, enligt det andra, som var daterat ungefär en månad senare, skulle testators närmsta grannar ärva större delen. Testamentet till förmån för väninnan följde, i allt väsentligt, tidigare testamenten samt uttalanden från testator under dennes livstid. Testamentet till förmån för grannarna däremot ansågs av Hovrätten vara tillkommet och upphittat under ”märkliga, svårförklarade och egenartade förhållanden.”⁵⁹ Hovrätten dömde enhälligt till väninnans fördel men domen är överklagad och har ännu (mars 2011) inte vunnit laga kraft. Oavsett utgången har målet uppmärksammat många ur allmänheten på det osäkerhetsmoment som finns kring testamentet efter att man avlidit och aktualiserat frågan om ett testamentsregister.

3.7 Privat testamentsregistrering

Sedan några år tillbaka finns i Sverige åtminstone ett företag vars affärsidé är att registrera och förvara testamenten. Förutom testamentsregister har företaget även en underavdelning som registrerar och förvarar samboavtal.⁶⁰ Om man vill ha sitt testamente förvarat insänder man sitt bevitnade och underskrivna testamente, i kopia eller original, i ett förslutet kuvert som sedan förvaras i ett valv mot en regelbunden avgift. Om man skickar in en kopia uppmanas man att skriva var originalet förvaras. Avgiften om 200 kr per tvåårsperiod kan inte erläggas som en engångsavgift utan en gång vartannat år. Anledningen till detta är att man vill påminna sina kunder om testamentets existens så att man inte glömmer att uppdatera det allteftersom ens livssituation förändras. Man utför ingen som helst kontroll av de inskickade testamentena, utan har istället en hög integritet som sin företagsidé. Vidare gör man en regelbunden kontroll av sitt register mot

⁵⁷ DN 1 juli 2009, *Fängelse för storsvindeln av arvsfond*.

⁵⁸ Advokaten, nr 1 2008, årgång 74.

⁵⁹ Svea Hovrätt, dom i Mål nr. T 9983-09.

⁶⁰ www.testamentsbanken.se.

folkbokföringsregistret för att kontrollera om någon av kunderna avlidit och skickar i sådant fall ut information om att ett testamente existerar till dödsboet eller annan lämplig person. Ambitionen är dock att testamentsexekutor och dödsboutredare rutinmässigt skall fråga om det finns ett testamente registrerat på den avlidne. För att uppnå detta, samt att i stort öka säkerheten för testamenten, söker man samarbete med advokater och dödsfallsjurister som skall kunna bistå med upprättande av testamente och hänvisa till företaget för förvaring.⁶¹

⁶¹ Advokaten, nr 1 2008, årgång 74.

4 Internationell utblick

4.1 Danmark

Den vanligaste formen av testamente i Danmark är så kallat notartestamente och närmare 99 % av alla danska testamenten är sådana.⁶² Notartestamente regleras i AL 63 § och skall alltid vara skriftligt och upprättas inför en Notar, en dansk rättsinstitution liknande den svenska Notarius publicus, som vanligtvis håller till på det lokala domarkontoret men även kan åka ut till sjukhus eller liknande ställen om behov finns.⁶³ Notaren kontrollerar testators identitet, att han är vid sina sinnens fulla bruk samt att testamentet är korrekt utformat. På vissa kontor undersöker man även om något tyder på att testator är otillbörligen påverkad av någon.⁶⁴ Notaren skriver sitt godkännande på originaltestamentet och, om testator så vill, även på en kopia som framgent kommer förvaras på det lokala domarkontoret. Ett meddelande om upprättandet skickas till det centrala testamentsregistret som sedan efter testators död meddelar Skiftesrätten där bodelningen kommer ske att det finns ett notartestamente. Man meddelar även när och var det var upprättas samt, om en kopia finns, att kopian kan översändas från det domarkontor där den förvaras. Det utan tvekan vanligaste förfarandet i Danmark är att man låter domarkontoret förvara en kopia och i testamentet inför en så kallad bortkoms klausul som innebär att kopian har samma giltighet som originalet. Detta innebär att även om originalet försvinner eller förstörs kommer testamentet gälla såvida det inte kan bevisas att testator återkallat testamentet genom att förstöra det.⁶⁵

Förutom notartestamente finns i Danmark, liksom i Sverige, vittnestestamente och nödtestamenten.⁶⁶ Reglerna för vittnestestamente återfinns i AL 64 § och överensstämmer i stort sett med de svenska bestämmelserna. De danska nödtestamentena däremot är enklare att upprätta, de kan upprättas på ”vilket sätt som helst”⁶⁷ under förutsättning att nödfall föreligger. Dessutom finns sedan 2007 en möjlighet att bestämma vem som skall ärva sedvanligt lösöre och personliga affekter genom ett obevitnat testamente daterat och underskrivet av testator, vilket föreskrivs i AL 66 §.⁶⁸

Danmarks centralregister för notartestamenten har funnits sedan 1932 och antalet registrerade testamenten har hela tiden ökat.⁶⁹ Det är dock viktigt att

⁶² Taksøe - Jensen, Finn, *Testamenter – Nye konciperingsmåder og deres betydning ved generationsskifte*, København Ø, 2002, s. 1.

⁶³ Nørgaard, Irene, *Arveret*, København Ø, 2008, s. 164.

⁶⁴ Taksøe – Jensen s. 1.

⁶⁵ Nørgaard, s. 166.

⁶⁶ Taksøe – Jensen, s. 3 f.

⁶⁷ AL 65 § st. 1. (*min översättning*)

⁶⁸ Nørgaard, s. 160, 171 f.

⁶⁹ Taksøe – Jensen, s. 9.

påpeka att det är fråga om ett centralt register för just notartestamenten, det finns ingen möjlighet att registrera ett vittnes- eller nödtestamente om man mot förmodan skulle vilja göra detta.⁷⁰

Möjlighet att få ta del av innehållet i ett testamente före testators frånfälle har, förutom personen som upprättade det, endast en advokat som, på uppdrag av testator, skall upprätta ett nytt testamente och då endast med testators skriftliga godkännande. Uppgift om att någon har upprättat ett testamente och registrerat det kan inhämtas av kvarlevande make, bodelningsförrättare och arvingar som genomför ett privat skifte. Efter att testator avlidit skall den lokala Skiftesrätten undersöka om huruvida det finns ett testamente eller inte såvida detta inte uppenbart saknar betydelse exempelvis om testator inte lämnade mer egendom efter sig än vad som täcker begravningskostnaderna. Om ett testamente finns skall boudredningsförrättaren kontakta arvingar och testamentstagare och informera om detta.⁷¹

4.2 Norge

Norge har i grunden samma testamentsformer som Sverige. Det normala testamentet skall vara skriftligt, bevitnat av två vittnen och underskrivet av testator.⁷² Förutom det ordinarie testamentet finns möjlighet att upprätta nödtestamente, både skriftligt och muntligt, enligt samma regler som gäller i Sverige.⁷³

Norges centrala testamentsregister stadgades i lag så sent som 1 januari 2003 men en möjlighet att förvara sitt testamente hos Skifteretten har dock funnits sedan 1954. De senaste åren har antalet testamenten inlämnade för förvaring ökat kraftigt, mellan 1995 och 2005 mer än fördubblades mängden testamenten från ca 40 000 till närmare 80 000.⁷⁴ Numer regleras förvaring och registrering av testamenten i Arveloven 68 § och Lov om skifte 77 §. Testamentsregistret är helt frivilligt och tar emot originalhandlingar eller bestyrkta kopior både personligt överlämnade och via post. Testamentena kan vara både öppna och förseglade, när öppna testamenten lämnas in bör tingsrätten göra en smärre materiell undersökning och uppmärksamma testator på eventuella brister.

I 68 § 2 st. Arveloven uppmanas testator att meddela tingsrätten om han återkallar eller ändrar testamentet så att tingsrätten alltid har korrekta uppgifter. Så länge testator lever skall tingsrätten inte lämna ut information om testamentets innehåll till någon, inte heller om huruvida det finns ett

⁷⁰ Lødrup, Peter, *Arverett – En sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsmuligheter og reformbehov*, København, 2002 s. 281.

⁷¹ Taksøe – Jensen, s. 10 f.

⁷² Hambro, Peter E., *Arveloven – kommentarutgave*, 4 upplagan, Oslo, 2007 s. 346 ff.

⁷³ Hambro, s. 364 ff.

⁷⁴ NOU 2007:16 s. 201.

registrerat testamente för testator eller inte. Testator har när som helst möjlighet att ta sitt testamente ur registret men detta innebär inte att testamentet är återkallat, detta skall ske enligt de regler som finns i Arveloven för återkallande av testamente.

När en person avlider gör den lokala tingsrätten en sökning i testamentsregistret och om den avlidne har ett testamente registrerat vid en annan tingsrätt skickas ett meddelande till denna så att testamentet kan skickas över till den rätt som handlägger bouppteckningen.⁷⁵

En anmärkningsvärd sak med det norska testamentsregistret framkommer i 3 st. 68 § Arveloven, tingsrätten har ingen skyldighet att undersöka om testator har avlidit utan lämnar endast ut testamentet om det begärs av någon av arvingarna eller testamentstagarna. I praktiken bör alltså testator meddela åtminstone en av testamentstagarna att det finns ett testamente för att garantera att detta kommer fram.⁷⁶

När möjligheten att först förvara testamenten vid den lokala Skifteretten infördes skedde inte detta genom lagstiftning utan genom ett ”rundskriv” från justitiedepartementet den 12 januari 1954. I odaltingspropositionen till ny Arvelov 1968-69 utvärderar man möjligheten att deponera sitt testamente och konstaterar att möjligheten används i en inte obetydlig utsträckning och att man bör införa den i den nya Arveloven. Man konstaterar även att de allra flesta remissinstanser har uppfattningen att många som deponerar sitt testamente felaktigt tror att Skifteretten kommer meddela dödsboet om att ett testamente finns deponerat när testator avlidit. Med tanke på detta föreslår man att möjligheten till förvaring skall skrivas in i lagen men även att Skifteretten inte har någon skyldighet att meddela dödsboet eller på annat sätt tillse att testamentet implementeras vilket också skedde.⁷⁷

I utredningen till ny skifteslagstiftning 2007 presenterar man en grundlig genomgång av hur testamentsregistret fungerat ditintills och föreslog några förbättringar. Man konstaterar att den största svagheten hos de lokala testamentsregister med förvaring som funnits sedan 1954 var att de endast var lokala register, om testator flyttat till en annan domsaga och inte ombesörjt en flytt av testamentet var risken stor att testamentet inte kom fram vid testators död. Sedan ett elektroniskt centralt register upprättats är detta dock inte längre något problem.⁷⁸ Värt att anmärka är dock att en testator som flyttar utomlands och inte ombesörjer en flytt av testamentet riskerar att testamentet inte blir framlagt vid dennes död eftersom norsk tingsrätt inte ombesörjer dödsboudredningen och alltså inte söker efter testamentet.⁷⁹

⁷⁵ NOU 2007:16 s. 202.

⁷⁶ Hambro, s. 541 f.

⁷⁷ Ot. Prp. 36 1968-69 s. 188 f.

⁷⁸ NOU 2007:16 s. 201, 204.

⁷⁹ NOU 2007:16 s. 202.

Vidare konstaterar man att tingsrätterna tidigare inte haft någon skyldighet att se till så att testamentet kommer till sin rätt vid testators död även om testamentet är inlämnat till förvar. Anledningen till detta var att det, när inget centralt register fanns, skulle innebära allt för mycket merarbete för tingsrätterna att eftersöka testamenten hos alla andra tingsrätter i landet varje gång ett testamente efter en avliden person inte gick att finna i det egna registret. Även denna problemställning är nu inaktuell i och med att ett nytt centralt register har upprättats.⁸⁰

Utredningen behandlar vidare frågan om huruvida man bör införa en central förvaring för testamenten för att komplettera det centrala registret eller om man bör fortsätta med den lokala förvaringen. Fördelarna med en central förvaring är att det blir enklare att hantera ett register för förvaring som är gemensamt med testamentsregistret istället att som nu endast registrera personuppgifter och var det fysiska testamentet finns lagrat. Vidare anser man det vara en fördel att en materiell kontroll görs av de testamenten som lämnas in så att de uppfyller formkraven; något som inte behöver ske i det nuvarande systemet. Trots fördelarna förordar utredningen att man fortsatt förvarar testamentena vid den lokala tingsrätten, dels eftersom detta system inte inneburit några nämnvärda problem och det då är onödigt att genomföra en omfattande och kostsam administrativ förändring, och dels eftersom man är osäker på om det kommer leda till fler registreringar eller i själva verket uppfattas som ett mer omständigt system.⁸¹

Utredningen tar även upp kostnaderna för den enskilde testatorn. I nuläget är det gratis att lämna in ett testamente till den lokala tingsrätten för förvar och registrering medans ett centralt register med förvaring säkerligen skulle ta ut en avgift likt det norska äktenskapsregistret som tar en avgift om ca 1 500 NRK för registrering av äktenskapsförord.⁸²

Utredningen har även funderat över möjligheten att överföra administrationen av testamentsregistret och förvaringen till lokala ”Likningskontorer”. Dessa är skattekontor som bl.a. har hand om folkbokföring och som därför redan i nuläget får information om alla dödsfall från tingsrätterna och har den nödvändiga kompetensen. Nackdelarna med detta är dock att det kan väcka negativa reaktioner från allmänheten att testamenten administreras av samma myndighet som skall beräkna arvsskatten. Det anses också vara en fördel att tingsrätterna som tar emot dödsfallsanmälningarna även i fortsättningen har de registrerade testamentena omedelbart tillgängliga.⁸³

Det norska testamentsregistret registrerar endast testamenten som lämnas in, i bestyrkt kopia eller original. Dessa förvaras sedan fysiskt vid den lokala tingsrätten. 2007 års utredning övervägde ett förändrat tillvägagångssätt som skulle gå ut på att man scannar inlämnade testamenten och förvarar dessa

⁸⁰ NOU 2007:16 s. 202.

⁸¹ NOU 2007:16 s. 202 f, 205.

⁸² NOU 2007:16 s. 203.

⁸³ NOU 2007:16 s. 203.

elektroniskt. På så vis skulle en högre säkerhet gentemot felregistreringar uppnås och risken för brand eller inbrott i de fysiska testamentsförvaringsutrymmena upphöra. Man framhåller också att en elektronisk förvaring skulle underlätta hanteringen när testator vid dödsfallet är hemmahörande på annan ort än där testamentet är registrerat. Nackdelarna med elektronisk förvaring är integritetsbristen, man har ända från början kunnat lämna in förseglade testamenten till registret och om testamentena skall scannas kommer innehållet finnas tillgängligt för all domstolspersonal vilket säkerligen kan få många att bli tveksamma till testamentsregistret. Av denna anledning föreslog man inte någon ändring i detta avseende.⁸⁴

En annan viktig aspekt som utredningen behandlar är kontrollen av giltigheten hos testamentet vid inlämnandet. I norsk rätt finns inget krav eller uppmaning om att tingsrätten skall göra någon materiell granskning av testamentet och det är inte heller möjligt att göra för de testamenten som är förseglade. Fördelarna med en sådan kontroll är uppenbara, färre ogiltiga testamenten och en större säkerhet för testator, men nackdelarna är lika klara. En kontroll av samtliga testamenten skulle vara omöjlig om man vill behålla möjligheten att lämna in förseglade testamenten. Det skulle också innebära en ökad arbetsbörda för tingsrätterna och kräva bättre juridisk kompetens hos de anställda som sköter registreringen. Det är även oklart vilka konsekvenserna skulle bli om ett ogiltigt testamente av misstag blir registrerat.⁸⁵

Det har i mindre omfattning först en diskussion i norsk juridisk press om hur tillfredställande det norska testamentsregistret fungerar som är värd att nämna. I Lov og rett nr. 9 1983 behandlar advokat Jan Dahl ämnet. Han påpekar att det vid den tiden existerande registerförfarandet hos tingsrätterna fungerar bra så länge testator avlider inom samma domsaga som testamentet upprättats inom men kräver att någon känner till testamentets existens för att det skall fungera om testator har flyttat. Dahl påpekar att det i ”vår data- og registeralder”⁸⁶ vore naturligt med ett centralt, datoriserat, register som hanterar både registrerade testamenten och dödsfall och meddelar när en testator med registrerat testamente avlider. Vidare understryker han att det inte bör vara fråga om någon registreringsplikt, det bör inte heller vara tvunget att lämna in testamentet till förvaring utan möjligt att endast registrera det och i registreringen skriva in var det går att finna.⁸⁷

Samma frågeställning behandlas även av advokat Johnny Melnæs i Lov og rett nr. 6 2003. Melnæs påpekar liksom Dahl det otillfredsställande i att ett inlämnande till tingsrätten inte kan garantera att testamentet verkligen

⁸⁴ NOU 2007:16 s. 205.

⁸⁵ NOU 2007:16 s. 207.

⁸⁶ Lov og rett, nr 9 1983, s. 466.

⁸⁷ Lov og rett, nr 9 1983, s. 465 f..

kommer fram efter testators frånfälle. Han hänvisar också till det danska centralregistret som enligt honom fungerar väl.⁸⁸

Melnæs får sedan svar i Lov og rett nr. 8 2003 av Morten S. Hagedal och Jan Havsås som handhar införandet av det centrala testamentsregistret. Hagedal och Havsås förklarar hur det nya centralregistret är tänkt att fungera och föreslår några lagändringar som bör företas med anledning av de ändrade rutinerna. Testator behöver inte längre lämna in sitt testamente till tingsrätten i den rättskrets där han bor utan kan välja vilken tingsrätt han vill. Man bör införa ett lagstadgat krav på att testator skall ange sitt personnummer, även tidigare var detta i princip nödvändigt för att testamentet skulle kunna hittas efter testators död men eftersom tingsrätten inte garanterade att det skulle komma fram var detta upp till testator själv. Avslutningsvis bör tingsrätterna påläggas ett ansvar för att testamentet framläggas efter testators död, något som inte bör innebära någon större svårighet efter att det nya systemet införts.⁸⁹

4.3 Europeisk harmonisering

På europeisk nivå har frågan om testamentsregister främst behandlats i den så kallade Baselkonventionen från den 2 mars 1976 som är tillkommen under ledning av Europeiska rådet men är öppen även för tredje länder. För närvarande har följande parter tillträtt den: Belgien, Cypern, Estland, Frankrike, Italien, Litauen, Luxemburg, Nederländerna, Portugal och Spanien.⁹⁰ Konventionens syfte är att staterna skall skapa ett system för registrering av testamenten, syftet med registret skall i sin tur vara att testamentet skall komma fram efter testators död så att dennes sista vilja kan följas. Ett vidare syfte med konventionen är att varje stat skall utse en myndighet som sköter registret och kommunicerar med andra konventionsstater så att man skall kunna flytta runt mellan länderna utan att behöva oroa sig för sitt testamente.⁹¹ Systemet skall omfatta både notariellt upprättade testamenten och privat upprättade testamenten, både sådana som deponerats hos myndigheten och sådana som endast registreras utan deponering.⁹²

De senaste åren har EG-kommissionen föreslagit viss gemensam reglering på arvs- och testamentsrättens område bl.a. den så kallade grönboken om arv och testamente från 2005 där olika instanser inom gemenskapen uppmanas att inkomma med svar på ett antal ställda frågor. De aktuella frågorna i grönboken är bl.a. ”bör det inrättas ett system för registrering av testamenten i samtliga medlemsstater?” och ”bör det finnas ett centralt register?”⁹³ Värld att nämna i detta sammanhang är det svar som inkom från

⁸⁸ Lov og rett, nr 6 2003 s. 373.

⁸⁹ Lov og rett, nr. 8 2003 s. 506 -510.

⁹⁰ Europeiska unionens officiella tidning C 28/1, 3.2.2006, artikel 2.2.1.

⁹¹ Skatteverkets promemoria 2008-05-19, s. 49 f.

⁹² ETS No. 77, 1976, artikel 4.

⁹³ KOM(2005) 65 slutlig, kap 6.

Europeiska ekonomiska och sociala kommittén. Kommittén anser att ett centralt europeiskt testamentsregister bör upprättas alternativt att de länder som ännu inte har ratificerat Baselkonventionen uppmanas att göra detta och att man använder sig av det system som stipuleras i denna.⁹⁴ Om ett separat gemenskapsregister skall upprättas anser man att detta åtminstone skall basera sig på Baselkonventionen så att staternas skilda regelsystem kan harmoniseras i framtiden.⁹⁵

År 2009 presenterade Kommissionen ett förslag till förordning om behörighet, tillämplig lag, erkännande och verkställighet av domar och officiella handlingar i samband med arv och om inrättandet av ett europeiskt arvsintyg där man behandlar många gemenskapsrättsliga frågor på arvsrättens område. Angående testamentsregister konstaterar man dock endast att ”enligt slutsatserna i konsekvensbedömningen kommer frågan om registrering av testamenten att bli föremål för ett senare förslag från gemenskapen”⁹⁶

⁹⁴ Europeiska unionens officiella tidning C 28/1, 3.2.2006, artikel 3.3.

⁹⁵ Europeiska unionens officiella tidning C 28/1, 3.2.2006, artikel 3.6.

⁹⁶ KOM(2009) 154 slutlig, artikel 1.1.

5 Jämförelse

I de tre nordiska länder jag har undersökt har man valt skiftande lösningar för att se till att testamenten kommer fram och får verkan efter testators död, trots ganska likartade förhållanden.

Danmark skiljer ut sig något, eftersom man sedan tidigare hade ett system med lokala notarer efter kontinental modell. Det föll sig då ganska naturligt att låta dessa handha upprättande av testamente och därefter naturligt följande förvaring och registrering. Trots att man i Danmark kan använda sig av andra testamentsformer har notartestamentet kommit att dominera kraftigt. I Sverige övervägde testamentsutredningen 1929 att föreslå införandet av ett notariellt förfarande efter kontinental modell men avfärdade detta ganska snabbt eftersom det ansågs totalt främmande för den svenska rättstraditionen och förmodligen inte skulle få någon större spridning. Man uppmärksammar dock att både ”Dansk och norsk rätt känner upprättande av testamente inför notarius”⁹⁷.

Om man ser på utvecklingen av respektive lands testamentsregister, har det danska registret varit förhållandevis statiskt sedan införandet. Norge däremot har haft en mer intressant utveckling. I Norge infördes möjlighet att förvara sitt testamente vid den lokala tingsrätten genom en skrivelse från justitiedepartementet 1954. För att hålla reda på de förvarade testamentena krävdes ett lokalt register. När man sedan införde den nya Arveloven 1968 ansåg lagstiftaren att det kombinerade förvaret och registret hade fungerat bra och fastställde dess existens i lag. Dessa lokala register omvandlades till ett centralt 2003 med hjälp av ny elektronisk teknik. Det norska testamentsregistret är således en ganska dynamisk skapelse som har växt fram under en längre period, vilket även märks på den begränsade funktionen. Registreringen är inte obligatorisk och har heller ingen betydelse för giltigheten hos testamentet. Det sker, normalt sett, inte heller någon kontroll av att de materiella kraven för ett giltigt testamente är uppfyllda. Det är dessutom möjligt för testator att lämna in ett förseglat testamente, där inte ens domstolspersonalen som registrerar det får se innehållet. Mest anmärkningsvärt är kanske det faktum att tingsrätten fram tills nyligen inte hade något som helst krav på att se till att testamentet kom fram efter testators död. Anledningen var att man inte ville ta på sig ett sådant ansvar eftersom man endast hade tillgång till sitt lokala register. Om testator flyttat till ett annat disktrikt var man helt ovetande om att han avlidit och kunde således inte meddela den tingsrätt som handlade dödsfallsanmälan att ett testamente existerade. I realiteten torde dock de flesta inlämnade testamenten bevakats av tingsrätten eftersom man normalt sett har sitt testamente förvarat i den domsaga där man bor och den tingsrätten administrerar dödsfallsanmälan och även i vissa fall frågor rörande bodelning.

⁹⁷ SOU 1929:22 s.148.

Den norska utvecklingen är intressant att jämföra med den svenska eftersom båda länderna saknar regler för notariellt upprättande av testamente. I Norge ansåg man alltså redan 1954 att det vore lämpligt att staten tillhandahöll en säker lagringsplats för testamenten medan en diskussion om testamentsförvaring och registrering har lyst med sin frånvaro i Sverige ända fram till sekelskiftet. Någon anledning till detta, bortsett från annorlunda prioriteringar från rättsväsende och lagstiftare, verkar vara svår att finna. En anledning som har framförts till varför frågan inte har aktualiserats i Sverige förrän de senaste åren är att ett bankfack har ansetts som en säker förvaringsplats för testamenten av såväl testatorer som rättsväsende men att färre och färre privatpersoner numera har behov av ett bankfack. Detta kombinerat med några uppmärksammade rättsfall på senare år har inneburit att frågan aktualiserats.

I avsaknad av svenska utredningar om testamentsregister, förutom den tidigare nämnda promemorian från Skatteverket, är det en god idé att applicera den norska utredningen från 2007 på de, i mångt och mycket, likartade förhållandena. Den första frågan där en jämförelse är lämplig är om register och/eller förvaring bör vara lokal eller central. I Norge är förvaringen och inlämningen av testamenten lokal men registret är numera centralt, en ordning som 2007 års testamentsutredning inte vill ändra på främst eftersom den inte resulterat i några nämnvärda problem hitintills. I Sverige, som inte har varken förvar eller registrering av testamenten hos någon myndighet i dagsläget, finns dock få anledningar att ha lokal förvaring. En stor fördel med lokal inlämning, exempelvis hos länsstyrelse eller tingsrätt, skulle dock vara att man kan göra en omedelbar undersökning av giltigheten hos testamentet innan man tar emot det och skickar det vidare.

En annan fråga är vem som lämpligast har hand om registret. I Norge är det de lokala tingsrätterna som både tar emot och förvarar testamentena och sedan i sin tur anmäler det till det centrala registret, ett system som är lämpligt eftersom det är till tingsrätterna som man gör dödsfallanmälan efter att någon har avlidit och det är även tingsrätterna som administrerar bodelningen. I utredningen diskuterar man möjligheten att överföra registreringen av testamenten till de lokala skattekontoren som har hand om folkbokföringen vilket dock kan uppfattas negativt av testatorerna eftersom skattekontoren även sköter beräkningen av arvskatten. Överfört till svenska förhållanden kan man konstatera att Skatteverket såväl administrerar folkbokföringen som mottager dödsboanmälan och sedan arvsskatten avskaffats finns inte längre det förtroendeproblem som annars kan uppstå.

En tredje fråga är kanske den svåraste. Frågan är huruvida testamentsregistret bör göra en kontroll av testamentet, likt den som görs vid notariellt upprättade testamenten exempelvis i Danmark. I Norge görs normalt sett ingen sådan kontroll, man kan till och med lämna in ett förseglat testamente som, efter testators död, kan visa sig inte alls vara ett testamente eller ett ogiltigt sådant. Skifteslagsutredningen framhåller att sådana saker kan undvikas genom en kontroll vid inlämningen, till fördel för testator, men det skulle innebära att testator inte kan hålla sin sista vilja

hemlig, om det så bara är en domstolstjänsteman som får vetskap om den kan detta avskräcka vissa från att lämna in sitt testamente. Dessutom är det osäkert vad som skulle ske om ett ogiltigt testamente av misstag registrerats, skulle staten då få ett ersättningsansvar gentemot den tilltänkte testamentstagaren?

Samma frågeställningar är aktuella i Sverige. Det faktum att myndigheterna sedan länge hållit sig ifrån den strikt personliga rättshandlingen som upprättande av ett testamente är gör att vissa personer med säkerhet skulle bli tveksamma till att lämna in sitt testamente till registret. För att understryka denna tendens kan man jämföra med det privata testamentsregister som finns i Sverige där man tydligt framhåller att testamentet lämnas in förseglat och att ingen kontroll eller ”scanning” av testamentet görs. När det gäller frågan om registrering av ogilliga testamenten kan en parallell dras till Danmark där notaren som upprättar testamentet bidrar till giltigheten genom att anteckna ett flertal saker om testator och upprättandet på testamentet. Om notaren har gjort ett fel vid upprättandet gör detta inte testamentet ogiltigt, testamentet kan dock fortfarande bli ogiltigt genom anledningar som notaren inte kunnat kontrollera exempelvis att någon annan äger den testamenterade egendomen.⁹⁸ Överfört på svenska förhållanden skulle det innebära att ett testamente som insänts till registrering och passerat kontrollen inte sedermera skulle kunna bli ogiltigförklarat på grund av formfel. En invändning som då genast ställs gäller vittnenas samtidiga närvarande vid testators underskrift eller vidkännande, något som svårigen skulle kunna kontrolleras. Söker man lösningar på sådana problem blir svaret allt som oftast väldigt likt ett notariellt förfarande.

⁹⁸ Nørgaard, s.175.

6 Analys

6.1 Varför saknar Sverige ett testamentsregister?

Jag har här försökt utröna varför Sverige ännu så länge inte har infört ett system för registrering av testamente och kommit fram till att ett flertal orsaker har samverkat. I Sverige har upprättandet av ett testamente länge varit en strikt personlig handling som man inte gärna velat blanda in myndigheter i. Man har också ansett att den omsorgsfulle testatorn har goda möjligheter att själv se till att testamentet följs efter att man har avlidit exempelvis genom att deponera det i bankfack eller använda sig av sin advokat. Av dessa anledningar har frågan om testamentsförvaring och testamentsregistrering länge varit en icke-fråga. Frågan har dock har aktualiserats de senaste åren i takt med att testamentariska dispositioner har blivit vanligare bl.a. på grund av att mängden par i samboförhållanden ökat och att det blivit ovanligare att ha tillgång till bankfack. Några medialt uppmärksammade fall rörande testamente har också bidragit till att lyfta frågan de senaste åren. Detta förklarar dock inte lagstiftarens ovilja att agera i frågan. Sedan 2005 har ett flertal riksdagsmotioner, från ledamöter med vitt skild partitillhörighet, om att införa ett testamentsregister behandlats i utskott och kammare men avslagits. Ofta har avslaget motiverats med att saken utreds, först av Skatteverket som presenterade sin promemoria till stöd för ett testamentsregister 2008, därefter av Justitiedepartementet som ännu inte presenterat någon utredning. I Civilutskottets senaste beredning av en motion angående testamentsregister hänvisar man också till en kommande EU-lagstiftning på området vilket dock inte framförs som en officiell anledning till att rekommendera avslag. När det gäller den nämnda EU-lagstiftningen bör påpekas att just frågan om gemensamma testamentsregister för EU:s medlemsstater inte är den mest prioriterade i den pågående översynen av gemenskapens arvsrätt, tvärt om konstaterar man i kommissionens förslag till förordning på området från 2009 att frågan kommer behandlas senare. Dessutom är det i så fall fråga om ett gemensamt elektroniskt register för hela EU som skall kunna omfatta de många skiftande system som används av medlemsstaterna. Förändringen kan närmast jämföras med den som genomfördes i Norge 2003 där flera lokala register sammanfördes till ett centralt. Sammanfattningsvis bör Sverige inte avvakta EU-kommissionens förslag på området innan man inför ett register. I själva verket kan det vara en fördel att redan ha ett fungerande nationellt system innan man ansluter sig till ett internationellt sådant.

6.2 Bör Sverige införa ett testamentsregister?

Den grundläggande frågan om Sverige bör införa ett register för testamenten är förhållandevis enkel att svara på – Ja, det bör vi. Som har framkommit i min undersökning finns knappast några skäl emot ett register, av åtminstone en enklare typ, men många skäl för. Sverige är, med tanke på vårt effektiva folkbokföringsregister, ovanligt väl lämpat för att införa ett register även över testamenten och det är knappast någon tvekan om att behovet för ett sådant finns och dessutom ser ut att öka. Några saker som kan inge viss tvekan kan dock nämnas.

Den första är de höjda kostnader för, och ökade arbetsbörda hos, den myndighet som får uppdraget att administrera registret. Dessa beror i hög grad på testamentsregistret utformning, en registrering med förvar och materiell granskning innebär naturligtvis högre kostnader än ett enkelt register där man endast anger personuppgifter och vart testamentet finns förvarat. Om man väljer ett system med mer service är det dock inte orimligt att ta ut en mindre avgift av dem som använder det. Så är fallet i Danmark. Även det svenska äktenskapsregistret tar ut en avgift vid registrering av äktenskapsförord. Detsamma gör Testamentsbanken, ett privat företag som nu tillhandahåller testamentsförvar och registrering i Sverige.

Det senare leder oss in på en annan fråga som kan leda till tveksamhet angående införande av ett testamentsregister och det är om ett privat företag skulle kunna sköta uppgiften lika bra som en myndighet. Som tidigare nämnts finns idag ett företag som förvarar och för register över testamenten och även om detta fungerar tillfredställande, bör ändå en möjlighet finnas att använda sig av en myndighet. Fördelarna med att en myndighet för register över testamenten är framför allt säkerhet. Myndigheten riskerar inte att gå i konkurs utan står för kontinuitet. Om något trots allt skulle gå fel står staten som garant för att ett skadestånd skall kunna utges. Det är vidare långt ifrån säkert att ett företag skulle kunna sköta registret mer kostnadseffektivt. Exempelvis Skatteverket skulle kunna skicka ut ett meddelande om att ett testamente finns i samband med att man skickar ut blanketter om dödsboanmälan och därmed förenkla för alla inblandade parter.

6.3 Hur bör ett svenskt testamentsregister utformas?

6.3.1 Testamentsregistrering med eller utan materiell granskning

Den enklaste formen av testamentsregistrering är en utan någon materiell granskning vid inlämnandet av testamentet. Denna form är den enda

tänkbara för ett register som endast tar emot förseglade testamenten så som Testamentsbanken i Sverige har fördelen att integriteten för testator är hög i och med att ingen annan får läsa testamentet före testators död. Nackdelen är att testamentet kan vara ogiltigt och bli verkningslöst utan att testator har möjlighet att åtgärda det.

En mellannivå av materiell granskning går ut på att man vid registreringen kontrollerar att testator har behörighet att upprätta testamente enligt de regler som uppställs i ÄB 9:1 samt att formkraven i ÄB 10:1 är uppfyllda. Detta innebär alltså att man kontrollerar att testator är 18 år fyllda, att testamentet är undertecknat samt bevittnat av två vittnen. I praktiken torde få testamenten skickas tillbaka för komplettering på grund av en sådan materiell granskning. De vanligaste formfelen som att testamentsvittnena inte är samtidigt närvarande, inte känner till att det är ett testamente de bevittnar eller att de saknar habilitet för att bevittna testamentet är svåra att upptäcka utan att tillfråga vittnena.

En mer omfattande materiell granskning skulle, förutom habilitets- och formfel, kunna söka efter tecken på att testator upprättat testamentet under påverkan av psykisk störning eller obehörig påverkan. En sådan omfattande materiell granskning är dock svår att göra utan att träffa testator personligen i samband med testamentets upprättande på så sätt som sker i Danmark. Ett sådant notariellt testamentsupprättande är främmande för svensk rättstradition och det är tveksamt om det skulle användas i någon högre utsträckning.

6.3.2 Frivillig eller obligatorisk registrering

I många stater är registrering av testamenten obligatoriskt genom att notariellt upprättande av testamente är den enda ordinarie testamentsformen. Så är dock inte fallet i vare sig Danmark eller Norge även om det i Danmark är en så övervägande mängd notartestamenten att man kan likna det med obligatorisk registrering. När det gäller svenska förhållanden är det tveksamt om en obligatorisk registrering av testamenten, likt registreringen av äktenskapsförord, skulle kunna införas utan att antalet testamenten skulle minska kraftigt, det är inte heller vad som har föreslagits av de utredningar som har gjorts. För svensk del är tanken ett frivilligt testamentsregister som snarast skall vara en samhällsservice. Det är dock ingen omöjlighet att man i framtiden kan göra en registrering obligatorisk, med undantag för nödtestamenten, speciellt om registreringen skulle bli lika populär som i Danmark. I en sådan situation bör man snarast tänka på att det inte skall bli alltför komplicerat att upprätta ett testamente så att folk drar sig för att upprätta, eller kanske ännu värre, att ändra ett testamente när behov uppstår.

6.3.3 Kontroll och underrättelse

En viktig aspekt av ett centralt testamentsregister är vad som händer när testator avlider. Det stora problemet med de advokat- och begravningsbyråer som åtar sig att förvara testamenten idag är att de i många fall inte genomför någon löpande kontroll av huruvida testatorn avlidit eller ej. Om en sådan kontroll utförs kan den ofta ske så långt efter dödsfallet att bouppteckning och arvskifte redan skett vilket innebär att en tilläggsbouppteckning måste ske och arvet omfördelas.

Den viktigaste egenskapen hos ett svenskt centralt testamentsregister bör således vara en effektiv kontroll och snabb underrättelse av dödsboet om att ett testamente finns. Detta kan ske genom att Skatteverket underrättar den myndighet, eller det företag som har hand om registret, när någon avlider. Enklarest hade det förmodligen dock varit om Skatteverket själva sköter testamentsregistret. Speciellt gäller detta då Skatteverket redan skickar ut blanketter om bouppteckning till samtliga dödsbon i Sverige.

6.3.4 Deponering, förvaring och registrering

Vilken service ett testamentsregister skall erbjuda är inte helt självklart. En enkel form av register är ett där man endast tar emot information om personnummer och lagringsplats och när väl testator har avlidit skickar man ett meddelande till dödsboet om att det finns ett testamente och var det finns, i idealfallet hos en advokat- eller begravningsbyrå. Detta system erbjuder dock inte mycket säkerhet. Ett vanligare system är det norska som innebär en möjlighet att deponera och lagra sitt testamente hos den myndighet eller privata inrättning som administrerar registret. Ett slags mellanting är det danska registret som tar en kopia på testamentet som man förvarar men skickar originalet med testator hem, vanligtvis kombineras detta med en så kallad bortkommstklausul som gör att kopian gäller om originalet har försvunnit och det inte kan göras sannolikt att testator återkallat testamentet.

6.3.5 Vem bör administrera testamentsregistret?

En viktig fråga för registrets uppbyggnad är vem som skall administrera det. Tidigare har privata företag nämnts, men andra liknande alternativ kan vara stiftelser eller organisationer utan vinstintresse, Det mest troliga är trots allt en myndighet. När det gäller myndigheter har Skatteverket i sin promemoria föreslagit sig själv eller Kammarkollegiet. I Norge använder man sig av de lokala tingsrätterna och ett liknande alternativ skulle kunna vara länsstyrelserna. Vilken man väljer beror mycket på hur man vill bygga upp registret. I Norge har man lagt stor vikt vid att man skall kunna lämna in testamentet personligen, även om man också kan skicka det via posten. Om man skall ha ett sådant system är det orimligt att ha endast en eller ett fåtal

ställen där man kan lämna testamentet. Norge har också övervägt att flytta registret till de lokala skattekontoren. Det skulle då bli ännu enklare att lämna in testamentet personligen eftersom man har fler skattekontor än tingsrätter. Man har dock ansett detta vara mindre bra eftersom Skatteverket även räknar ut arvs-katten. Detta problem skulle inte finnas i Sverige eftersom vi för närvarande inte har någon arvsskatt. Att lämna sitt testamente till registrering hos tingsrätterna liksom äktenskapsförord hade visserligen varit möjligt. Där hade man förmodligen även kunnat uppbåda den juridiska kompetens som krävs för en kontroll av att formkraven är uppfyllda. Men dels ta emot testamenten och dels skicka ut meddelanden till dödsbon om ett testamente finns lagrat skulle emellertid innebära en omfattande ökning av arbetsbördan hos landets tingsrätter, detsamma gäller även länsstyrelserna. Sammanfattningsvis bör en central myndighet som tar emot ansökningar per post vara det lämpligaste och då kanske främst Skatteverket eftersom de redan administrerar folkbokföringsregistret.

6.3.6 Mitt förslag till Svenskt testamentsregister

Med tanke på de överväganden jag har resonerat kring har jag kommit fram till hur jag anser att ett svenskt testamentsregister bör se ut. Det bör vara ett frivilligt register, där man kan välja att deponera sitt testamente eller att endast registrera det. Registret bör administreras av Skatteverket som tar emot testamenten och registreringsmeddelanden insända per post och skickar en bekräftelse med rekommenderat brev om de formkrav man kan kontrollera är uppfyllda. Man bör kunna skicka in förseglade testamenten där endast namn, personnummer och adress behöver finnas med och öppna testamenten där en grundläggande kontroll av formkrav bör göras. Vid dödsfall bör ett meddelande om att ett testamente finns skickas till dödsboet tillsammans med blanketter för dödsboanmälan. Registret bör finansieras av en låg engångsavgift vid registrering eller vara helt gratis.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Sverige

Ärvdabalken

Äktenskapsbalken

Prop. 1920:15 - *Med förslag till ny giftermålsbalk. m.m.*

Prop. 1930: 10 - *Med förslag till lag om testamente m.m.*

Prop. 1958:144 - *Med förslag till ärvdabalk m.m.*

Prop. 1974:98 - *Med förslag till ändring i förordningen om statlig förmögenhetsskatt, m. m*

Prop. 1986/87:1 – *Med förslag till äktenskapsbalk*

Prop. 1988/89: 88 – *Med förslag till ändring i ärvdabalken*

Prop. 2000/01:21 – *Med förslag om ansvaret för inregistrering av bouppteckningar och för arvsbeskattning, m.m.*

Prop. 2004/05:25 – *Med förslag om slopad arvsskatt och gåvoskatt*

SOU 1929: 22 - *Förslag till lag om testamente m.m.*

SOU 1954: 6 - *Ärvdabalk*

SOU 1971:46 - *Teknisk översyn av kapitalbeskattningen*

SOU 1987:62 - *Ny arvs- och gåvoskattelag*

SOU 1991:106 - *Domstolarna inför 2000-talet*

SOU 1996:160 - *Bouppteckningar och arvsskatt*

Skatteverkets promemoria 2008-05-19, *Bouppteckningar och testamentsregister – Förslag till: Lag om ändring i Ärvdabalken, mm. Förordning om testamentsregister*

Lagutskottets betänkande 2005/06:LU10

Civilutskottets betänkande 2006/07:CU21

Civilutskottets betänkande 2009/10:CU8

Motion 2005/06:L221 *Registrering av testamenten.*

Motion 2005/06:L245 *Erbjudande om testamentsregister.*

Motion 2005/06:L256 *Ett frivilligt testamentsregister.*

Motion 2005/06:L388 *Testamentsregister.*

Motion 2009/10:C258 *Registrering av testamenten.*

Motion 2009/10:C372 *Ett nationellt register för testamenten.*

Motion 2010/11:C212 *Registrering av testamenten.*

Norge

Arveloven

Lov om skifte

Ot. Prp. 36 - 1968-69
Ot. Prp. 14 - 1969-70

NOU 2007:16

Rundskriv G-0203 B - Norsk Lovtidend 2. avdeling 1954 s. 8 flg

Danmark

Arvelov - LOV nr 515 af 06/06/2007

Bekendtgørelse om notarialforretninger - BEK nr 1555 af 18/12/2007

Europeiska gemenskapen

ETS No. 77, 1976 – ”Baselkonventionen”

Europeiska unionens officiella tidning C 28/1, 3.2.2006

KOM(2005) 65 slutlig

KOM(2009) 154 slutlig

Litteratur

Agell, Anders, *Testamentsrätt: en lärobok om rättshandlingar för dödsfalls skull*, 3 uppl., Uppsala, 2003

Agell, Anders, *Äktenskap. Samboende. Partnerskap*, 3 uppl., Uppsala, 2004

Dropsie, Moses A. *Roman law of Testaments, codicils and gifts in the case of death*, Philadelphia, 1892

Hafström, Gerhard, *Den svenska familjerättens historia*, tredje reviderade upplagan, Lund, 1966

Hambro, Peter E., *Arveloven – kommentarutgave*, 4 upplagan, Oslo, 2007

Holmbäck, Åke, *Om 1686 års testamentsstadga*, Stockholm, 1916

Lødrup, Peter, *Arverett – En sammenlignende studie av dansk, finsk, islandsk, norsk og svensk rett med drøftelser av harmoniseringsmuligheter og reformbehov*, København, 2002

Nørgaard, Irene, *Arveret*, København Ø, 2008

Taksøe - Jensen, Finn, *Testamenter – Nye konciperingsmåder og deres betydning ved generationsskifte*, København Ø, 2002

Walín, Gösta, *Kommentar till ärvdabalken – Del 1 (1-17 kap) Arv och testamente*, Kristianstad, 2000

Artiklar

Advokaten, årgång 74, nr 1 (2008)

Lov og rett, Årg. 42, nr 6 (2003) s. 373

Lov og rett, Årg. 42, nr 8 (2003) s. 506-510

Lov og rett nr.9, Årg. 22, (1983), s. 465-466

DN debatt 17 september 2005, "*Många testamenten försvinner spårlöst*"

DN 1 juli 2009, *Fängelse för storsvindler av arvsfond*

Övrigt

Testamentsbanken, www.testamentsbanken.se, besökt 4 januari 2011 kl. 15.00

Rättsfallsförteckning

NJA 1954 s.325

NJA 1961 s. 183

Svea Hovrätt, dom i mål nr. T 9983-09